

Krasznai Andrea

Birodalmak sírkertje

Az afganisztáni háborúban az ultramodern fegyverarzenált felvonultató koalíciós erők harcának végkimenetele kétséges a jóval szerényebb eszközökkel küzdő tálib ellenállókkal szemben. A tanulmány a közép-ázsiai ország bevehetetlenségének jellegzetességeit igyekszik kutatni, a történelmi múlt eseményeinek és napjaink történéseinek kontextusában. Az írás a Washingtonban kialakult hezitációs időszakot állítja fókuszába, amely Stanley A. McChrystal tábornok csapatnövelési kérése után következett be. A cikk alaptónusát a nem katonai megoldás keresésére irányuló javaslatok határozzák meg.

Kulcsszavak: Demokrácia-deficit, korrupció, drogtermelés, politikai hezitáció, nem katonai megoldás

Graveyard of Empires

The final outcome of the battle of the coalition forces in Afghanistan, which are deploying an ultra-modern arsenal of weapons, is doubtful, even though they are faced with an enemy, the Taliban, who are fighting with much more modest resources and weapons. This article seeks to understand the reasons why this Central-Asian country is impossible to conquer. The paper focuses on the hesitant period, which has emerged in Washington after General Stanley A. McChrystal's request for more troops. The basic tone of the article defines non-military solutions and recommendations.

Keywords: Deficit of democracy, corruption, drug cultivation, political hesitation, non-military solutions

Az afgán történelem viharai

A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények Afganisztánt a nemzetközi figyelem fókuszába állították. Az ország, amely az 1996-os fundamentalista iszlám szunnita irányzatának, a táliboknak a hatalomra jutásával szinte a világtérképről is lekerült, ismét politikai tényezővé vált. Az al-Kaidával szimbiózisban élő tálibok megtagadták Oszama Bin Laden kiadását az Egyesült Államoknak. 2001. október 7-én az USA katonai gépezete mozgásba lendült és bevonult a 9/11-i merénylettervek szülőhazájába. A sikeres hadjárat reményében George W. Bush – miközben a válaszcsepés megindításáról tájékoztatott – magabiztosan hirdette, hogy levadásszák (hunt down) az ellenséget. 2001. szeptember 11-ét követően, az egykori bipoláris világ hajdani keleti pólusa ismét feltöltődött, és pedig az al-Kaida típusú terrorizmus transznacionális ellenségképével.

Nagyhatalmi törekvések

Az al-Kaida az afgán nép tízéves honvédő háborúja (1979-1989) komplex és speciális körülményeinek ivadéka. A szovjetek lerohanta országban, a Vörös Hadsereg minden erőfölénye ellenére sem tudott győzelmet aratni. A hódítók elleni küzdelemben megkérdőjelezhetetlen az Egyesült Államok primátusa, továbbá a pakisztáni és a szaúdi kormány elkötelezett szerepvállalása. A háborúban, amelyben Oszama Bin Laden külföldi mudzsahedek tömegét toborozta 100 000 harcos vívott élet-halál harcot.¹ Nemzetközi híresztelések szerint Bin Laden ekkor került az amerikaiak látószögébe. George Tenet nehezen hihetően mégis azt állítja, hogy „CIA-nak nem volt kapcsolata Bin Ladennel, a szovjetek afgán balszerencséje idején.”² Még akkor is kételyeket ébreszt ez az állítás vagy inkább tagadás, ha más „híresztelések” szerint, Oszama Bin Ladent nem az amerikaiak, hanem az angolok képezték ki a gerilla-hadviselés módszertanára.

Az afgánok oroszlánbátorsággal küzdöttek szabadságukért. Állhatatosságuk, felőrölhetetlenségük és lelki tartásuk bámulatot ébresztett azokban, akik odafigyeltek az eseményekre. A történelem viharai, a kedvezőtlen természeti környezet, a hegyi és barlangi létforma és a premodern viszonyok az évezredek során megedzették az afgánokat. A pusztaság létért és a fennmaradásért küzdő nép, fizikális források híján, mindig is pszichikai tartalékokból élt. Itt keresendő az ok, hogy miért vallott kudarcot akár a brit, akár a szovjet intervenció, és *miért nevezik Afganisztánt a birodalmak sírkertjének*.

A szovjet bombatámadások afgán sérültjeinek jellemrajzát jól illusztrálja Robert D. Kaplan, aki a pakisztáni Pesavár és Quetta kórházaiban tapasztaltokról – amelyek felszereltségét és ellátottságát inkább jellemezte a nincs, mintsem a van – így ír: „a betegségnek vagy általános fizikai gyengeségnek jele sem mutatkozott a sérültek arcán, jóllehet a legtöbben nemcsak súlyos vérvesztést szenvedtek, [...] hanem el kellett viselniük az öszvéren való többnapos utazást, [...] mielőtt megfelelő egészségügyi intézményhez értek. [...] A fájdalom és a hiányzó végtagok ellenére, a betegek egészségesnek és átlagos állapotban lévőnek tündek. Valamiféle elevenség tükröződött az arcukon, sőt a humor jele, és a

¹ A mudzsahedek szerint ez a háború vezetett a szovjet nagyhatalmi lét meggyengüléséhez és végső bukásához. Nem mintha kisebbíteni szándékoznék az Afganisztánban harcoló és életüket áldozó emberek érdemeit, de mindenképpen megjegyzendő, hogy a Szovjetunió felbomlása, elsősorban belső erodálódás következménye volt. A birodalom belülről esett szét.

² Tenet, George: *At the Center of the Storm*. Harper Press, London, 2007. 101. o.

zavar teljes hiánya. 'Allahnak adtam a lábam' – mondta egy huszonhét éves férfi, akinek csak egy szeme maradt és egy megégett, eldeformálódott keze. 'Mostantól más módon folytatom a dzsihádom.'³

A tízéves háború több mint egymillió afgán életét követelte és több mint ötmillióan veszítették el otthonukat. A Szovjetunió afganisztáni háborújában, a földben rejtőzködő taposóaknákkal és az égből hulló bombazáporral, a halál naponta aratott. A szovjetek a hadműveleteken kívüli, elrettentést célzó akcióikban, mint pl. a csapdatelepítés, nagymértékű járulékos veszteségre és a halálozási ráta fokozására törekedtek.

Robert D. Kaplan így summázza tapasztalatait az afgánok küzdelméről, amely ugyanakkor szakmai önkritikájának is lenyomata, hisz professzionális tudósító nem engedhet meg magának ekkora részrehajlást és elfogultságot: „az afgánok voltak az első gerillák, akikkel az újságírók nemcsak együtt éreztek, hanem fel is néztek rájuk. [...] Nem mi voltunk az egyetlen nyugatiak, akiket a bűvölet hatalmába kerített. Brit gyarmati tisztak nemzedékei, akik az afgánok ellen harcoltak, és akik Brit India északnyugati határát védték, megtanulták csodálni ellenségeiket és megtanultak azonosulni velük.”⁴

Az afgánokat jellemző harci szellem a nép 19. és kora 20. századi történetében is tükröződik, amikor a közép-ázsiai ország az orosz és a brit intenciók és vetélkedések többszöri ütközőzónája lett. A britek politikai, gazdasági és kereskedelmi tervektől motivált intervencióinak sorában az egyik legmeghatározóbb érv az volt, hogy Brit India mai pakisztáni része felé, észak-északnyugati irányából is számukra biztonságos útvonal vezessen.

Nagy-Britannia háromszor indított háborút afganisztáni területek birtokba vételéért (1838-42, 1878-80, 1919), de képtelen volt győzelmet aratni. „A britek speciális nézőponttal rendelkeznek: minden hibát, amit az Egyesült Államok mostanság elkövetett, ők már 150 évvel ezelőtt elkövették.”⁵

A brit-afgán háborúkat a hódítók feletti legendás győzelmek és csaták híre övezi. Az első afgán háború idején, amikor a britek

³ Kaplan, D. Robert: *Soldiers of God*. Vintage Departures, New York, 2001. 7.o.

⁴ Kaplan, D. Robert: i.m. 19. o.

⁵ David Ignatius: *Britain's Afghan Wisdom*. The Washington Post, 2009. szeptember 24.

visszavonulni kényszerültek Kabulból 16 500 városlakó és katona indult útnak. A Dzsallalabadba tartó embertömegből kb. 30-an érkeztek meg. A legenda szerint azonban egyetlen túlélő maradt csupán: dr William Brydon, akinek életét azért kímélték meg, hogy beszámoljon a történekről.

A második brit-afgán háború a Gandamak szerződéssel zárult (1880), az afgán külügyi dimenzió sérelmével, amelyben Afganisztán beleegyezett a britek külpolitikai gyámságába.

A „nagy játszmák” korának történelmi fordulata a Durand-szerződés. 1893-ban Afganisztán az indiai-afgán határt kijelölő dokumentum aláírására kényszerült, amelynek révén a közép-ázsiai ország többségében pastu népessége Nyugat-Bangladesbe, a mai Pakisztánba került át.

1919-ben Afganisztán kikiáltotta függetlenségét, amit a britek nem fogadtak el, és megindították harmadik háborújukat. 1919. március 27-én a szovjetek – elsőként a kormányok között – elismerték a közép-ázsiai ország szuverenitását. A britek az 1919. augusztus 8-i Rawalpindi szerződésben

A britek víziója volt, hogy gyarmatbirodalmukban nemzetállamokat hozzanak létre. Ezen törekvést nem mindenhol koronázta siker. Afganisztánban egyértelműen nem.

Afganisztán, sem mint ország, sem mint állam, soha nem képezett nemzetközi biztonsági kockázati tényezőt. Nincsenek meg hozzá az adottságai. A veszélyt az al-Kaidának menedéket nyújtó tálibok jelentik.⁶

A szerencsétlen sorsú ország legújabb kori történetében a Vörös Hadsereg visszaverésével polgárháború alakult ki, amelyet fundamentalista tálib regnálás követett. A gyenge és szétrepesztett államigazgatás kötőszöveiben megtelepedtek az új rezsimek keményvonalas urai.

2001. szeptember 11-e és napjaink történéseinek komplexitása a bizonyosság, hogy micsoda biztonsági vákuumot generált a sorsára hagyott Afganisztán. A vörös csillag árnyékának szertefoszlása után, a külső hatalmak támogatta hatékony oktatás- és iskolapolitikai stratégiával, a menekülttáborokból visszatérő fiatalok „visszakódolásával” elkerülhető lett volna, hogy a nyomor eskalálódását okozó és gazdasági nihilizmus hozó talibanizmussal az ország az iszlamista ideológia hatása alá kerüljön. Afganisztán közelmúltjának históriája nem más, mint az előző korszakok

⁶ Afganisztán népességének több mint 50%-át a pastuk alkotják. A tálibok alapvetően közülük kerülnek ki.

történéseinek lineáris folytatása. A középkori körülményeket idéző vidéki sors, az eldugott, poros falvak élete, a háború dúlta ország képe és a mindennapokat megmértelyező erőszak a lét attribútumaivá váltak. A különböző generációk állandó kísérőjévé szegődött kiszolgáltatottság és nincstelenség ma is árnyékként kísért.

Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy a megroppant Afganisztánban a Szovjetunió után egy másik szuperhatalmi törekvés végkifejlete is kétséges. Az Egyesült Államoknak és koalíciós partnereinek az al-Kaida és a tálibok elleni, nyolc esztendeje tartó aszimmetrikus háborúja nem az ígért sikert hozta. „Le kell vonni a következtetést” – véli Szászvári Lajos katonai szakértő – „elhibázott volt az amerikaiak és szövetségeseik által követett stratégia, hiszen eleve tudható volt, hogy ezt az országot a szó hagyományos katonai értelmében sem legyőzni, sem megszállni nem lehet. Afganisztánt nagyon sok hódító kísérlete meg birtokba venni. Legnevezetesebbek az ókori perzsák, a középkori kínaiak, az újkori britek és a legújabb kori szovjetek kísérletei. Mindegyiknek beletörött a bicskája. Miért gondolnánk, hogy ez éppen az amerikaiaknak és nem túl ambiciózus szövetségeseinek sikerülhet? Feltéve, ha legalább néhány száz évet nem óhajtanak ott tölteni.”⁷ Mindenesetre minél tovább várat magára Afganisztán stabilizálása és a béke megteremtése, a megbékélés egyre valószínűtlenebb távlatokba kerül.

Demokrácia-kálvária

2009. november 2-án a nemzetközi híradások arról számoltak be, hogy november 7-én elmarad az afgán elnökválasztás második fordulója. Az augusztus 20-án tartott megmérettetésen Hamid Karzai a leadott voksok 54,6 százalékát szerezte meg, aminek egynegyedét – a sorozatos csalások miatt – érvényteleníteni kellett.

A második fordulót megelőzően Karzai egykori külügyminisztere, Abdullah Abdullah visszalépett, nem látván biztosítékát az átlátható választási procedúrának és a tiszta megmérettetésnek. Jóllehet Abdullah első forduló szereplése sem bizonyult makulátlannak, a fő rivális is elismeri 100.000 voks kétes eredetét. A New York Times ezzel szemben két-háromszázezer meghamisított szavazatot számlál. Az augusztus 20-i fordulóban mindkét elnökjelölt tisztességtelen módon manipulált. A Gallup Intézet 2008 decemberi felmérésében azon kérdésre, hogy kiben bíznak leginkább az afgánok, a válaszadók 25%-a Karzait jelölte meg, míg

⁷ Személyes interjú Szászvári Lajos katonai szakértővel. Budapest, 2009. október 26.

Abdullah Abdullah csupán 1%-ot kapott.⁸ Karzai elnök egykori külügyminiszterének népszerűsége azonban folyamatosan nőtt a választásokig.

Abdullah Abdullah visszavonulásával Hamid Karzai öt évre ismét mandátumot szerzett. Így dőlt el a 2009-es elnökválasztás egy olyan országban, amelynek nincsenek európai és észak-amerikai értelemben vett demokratikus hagyományai. A régi-új elnök győzelmének híre – november 2-án – szárnyra kelt. A nyilvánvaló csalásokkal szerzett pozíció a választások legitimitását kérdőjelezi meg. A végkimenetel mindenesetre az amerikaiak és szövetségeseik akaratát tükrözi, jóllehet ózdkodtak ezt megfogalmazni.

Peter W. Galbraith, az ENSZ afgán missziójának helyettes vezetője az augusztus 20-i sorozatos visszaélésekre nyomatékosan kívánta felhívni a figyelmet, ami miatt felettesével – az egykori norvég diplomatával –, Kai Eide-vel szakmai vitába került. A misszióvezető – beosztottjával ellentétben – korántsem szándékozott az ENSZ által feltárt voksok leadása körüli anomáliákat nyilvánosságra hozni. A nemzetközi szervezet inkább elfedni akarta, mintsem hozzáférhetővé tenni az elcsalt választásról birtokában lévő információkat, adatokat. Galbraith-ot 2009. szeptember 30-án menesztették. Elbocsátása jól körvonalazta a hatalom letéteményeseinek állásfoglalását. Jóllehet az elnökválasztásokat megelőzően Richard Holbrooke – annak kapcsán, hogy negyvenegy jelölt indult az afgán elnöki posztért – a NATO brüsszeli főhadiszállásán újságírók előtt hangsúlyozta, hogy Washington egyetlen jelöltet sem részesít előnyben vagy hátrányban. „Csakugyan, ténylegesen semlegesek vagyunk.”⁹

Az afganisztáni demokrácia-lecke aggályosra sikeredett, pedig az Egyesült Államok prioritáslistáján a demokrácia-export az egyik legfontosabb alapelv. Ha demokráciából nem is, demokrácia-deficitből mindenesetre leckét kapott a nép. Afganisztánban még hosszú utat kell bejárni a demokratikus berendezkedés vívmányainak eléréséig. A demokrácia meggyökereztetése a demokratikus örökséggel nem rendelkező országban meglehetősen valószerűtlen. Meglátásom szerint a demokrácia-export propaganda felhangú üzenet, mind a nyugati értékek mentén civilizálódott társadalmak, mind pedig Afganisztán számára. Sokáig volt hathatós argumentum a háború folytatására, amelyből az USA – szövetségeseivel egyetemben – egyre inkább kihátrálna.

⁸ <http://www.gallup.com/poll/121181/Afghans-Name-Karzai-No-One-Trusted.aspx>; 2008 decembere.

⁹ <http://www.zeenews.com/news551014.html>.

Történelmi tény, hogy nem csak a demokratikus berendezkedésű struktúrák életképesek. A demokrácia nem az egyetlen és egyedüli berendezkedési forma, amelyet globalizálni kellene. A demokratizálódás folyamatának előmozdítása a terrorizmussal szemben akár még működőképes is lehetne, ha Afganisztánban eltökélt demokratizálási kísérletről lenne szó.

Az elmaradt második forduló hírére Washington és London sietve gratulált Hamid Karzainak, elismerve az elnökválasztás legitim voltát. A magas szintű politikai akarat-manifesztációt erősítve, Ban Ki-moon ENSZ-főtitkár meglepetés-látogatásra érkezett Kabulba, így köszöntve a régi-új elnököt.

A tálibok Karzait a nyugati hatalmak marionett bábujának tekintik, aki pozícióját mindenáron prolongálni akarván, mandátumát fiktív választóhelyeken leadott hamis szavazatokkal nyerte. Mivel az elnök csalással szerezte meg a győzelmet, a tálibok a végeredményt illegitimnek tartják. A november 7-i második forduló elmaradása óta azzal érvelnek, hogy „Afganisztánról a döntések Washingtonban születnek, de azokat Kabulban jelentik be. [...] A választásoknak az volt a célja, hogy port hintsenek az emberek szemébe. [...] A demokrácia-szlogenekről bebizonyosodott, hogy üres és értelmetlen szólamok.”¹⁰

Sajnálatos, hogy az elnökválasztás anomáliái a tálibok kezére játszottak, és az elmaradt második fordulóval épp a demokrácia-kártya hiányát tudták kijátszani. A tálibok kezdetektől a demokrácia intézményének lejáratására törekszenek, és az elnökválasztás bojkottálására szólították fel a népet. Az augusztus 20-i szavazást követően több tucat tintába mártott ujjat vágta le.¹¹ A közép-ázsiai országban, ahol minden harmadik ember írástudatlan, a tinta egyértelműen jelezte, hogy ki nem engedelmeskedett a felhívásnak. A régi rezsim urai semmiképpen sem akarták az elnökaspiránsok demokratikus megmérettetését, de a nyugati típusú demokráciát sem óhajtják. Akarják viszont „szent háborújuk” mindenáron való megnyerését. Az Afganisztáni Iszlám Emirátus megvalósítása lebeg a szemük előtt, amely véleményem szerint inkább lenne iszlamista, mintsem egy iszlám állam. A tálibok már megmutatták, mire képesek a hatalom birtokosaiként. Az általuk vezetett országban két „húzóágazat” virágzott: az ópiumtermelés és a saját népükkel szembeni intézményesült kegyetlenkedés. Esetleges restaurációjukkal a jövőben sem lenne más exportcikkük, mint a kábítószer. Uralmuk roppant veszélyt jelentene önnön nemzetükre.

¹⁰ <http://www.alerमारह.info/english/index.php?option=com-content&view=article...>

¹¹ <http://www.foxnews.com/world/afghanistan/index.html>.

A régi-új elnök régi-új ígéretei és törekvései

Az ismét elnöki mandátumhoz jutott Hamid Karzai *minden afgánok* elnöke kíván lenni, és nemzeti egységkormányt ígér, amelyben az ország legtávolabbi pontjáról érkező politikusoknak is helye van. Gordon Brown brit miniszterelnök – demokrácialeckét adva a régi-új elnöknek – nyilvánvalóvá tette, hogy kinek nincs helye a kabuli vezetésben.¹² Brown jó kormányzásra szólította fel Karzait, egyértelműen leszögezve, hogy az új kabinet megformálásakor nem lehet szempont a családi-baráti kötelék-dominancia. A cél a jól képzett munkaerő (nők és férfiak) kulcspozícióba juttatása. A miniszterelnök hangsúlyozta továbbá, hogy a Karzai-kormányból ki kell szorulniuk a haduraknak. A kabuli realitás azonban távol esik a brit elvárásoktól. Jól példázza ezt, hogy a látogatásra érkező Ban Ki-moont Karzai oldalán két alelnökével, a hajdani hadúr Mohammad Qasim Fahimmal és Karim Khalilivel fogadta.

A korrupció

A Gallup 2008 decemberi kutatási eredményei beszédesen tükrözik az afgán nép kiábrándultságát a kormányból. A megkérdezettek csupán 10%-a vélekedett úgy, hogy a hatalmon lévőknek kellene irányítania a jövőben is. A kormánytagokkal szembeni elégedetlenséget jelzi, hogy az emberek 58%-a az országot egy újonnan választott testületre bízna. Karzai kormányfői teljesítményével a válaszadók 47%-a bizonyult elégedettnek, míg 48% ennek ellenkezőjéről tett bizonyosságot.¹³

Az Egyesült Államok és a Nyugat a közélet mielőbbi megtisztítását, továbbá hathatós antikorrupciós intézkedéseket vár el Hamid Karzaitól. Barack Obama – aki telefonon gratulált az elnök újraválasztásához – nyomatékosan fogalmazott: *Washington tetteket és nem szavakat vár.* A régi-új elnök pedig ígér, ahogyan eddig is. Ismételten, sokadjára ígéri és fogadja, hogy kormányáról „eltávolítja a korrupció szennyfoltját.”

Richard Holbrooke arról biztosította Afganisztánt, hogy az Egyesült Államok nem hagyja magára, de a jövőben az ország újjáépítésében kíván segítséget nyújtani. A korrupció árnyékában azonban nehéz újjáépíteni, és egyáltalán újról beszélni. A társadalom teljesen bebábozódott a mindent megvesztegetéssel, csúszópénzzel elintéző életmódba. A Transparency

¹² BBC, 2009. november 6.

¹³ <http://www.gallup.com/poll/121181/Afghans-Name-Karzai-No-One-Trusted.aspx>; 2008 decembere.

International korrupciós listáján a százhetvenhatodik Afganisztánt, már csak Haiti, Irak, Burma és Szomália követi.¹⁴

A közép-ázsiai ország gazdasági helyzete aggasztó. Ráadásul a korrupció átszötte hálóba érkeznek a külföldi támogatások is. A folyamat visszaszorítását Karzai elnök sokáig a segélyek kormányzaton keresztüli eljuttatásától remélte. Azon a kormányzaton keresztül, amelynek megvesztegethetősége nyilvánvaló. Márpedig nagy összegű pénzmozgások vannak. Hamid Karzai ötéves programjának – a Nemzeti Fejlesztési Stratégiának (Afghanistan National Development Strategy) – előmozdításához például az Egyesült Államok 10.2 milliárd dollárral járult hozzá.

Az újjáépítés kapcsán meglepő tény, hogy kétszázezer amerikai alvállalkozó van jelen Afganisztánban és Irakban. Azaz több vállalkozói alkalmazottat találunk a két országban, mint katonát. Tevékenységük és teljes létszámuk – 2009 novemberéig – még az amerikai szenátus tagjai előtt sem volt egyértelműen tisztázott. A fentiek három nagy csoportot alkotnak: az amerikai, illetve a szövetséges csapatok logisztikai kiszolgálói; fegyveres biztonsági osztagok őrző-védő, valamint szállítmányok biztosítása céljából; ipari, kereskedelmi vállalkozások munkatársai, elsősorban az energetikai szektorban. Feltétlen megjegyzendő továbbá a humanitárius segélyszolgálatok kis létszámú, de korántsem veszélytelen szerepvállalása. Az ily módon szolgálatot teljesítő civilek elsősorban nem Észak-Amerikából, hanem Európából érkeznek.

A fejlesztésekben és a gazdasági szférában megkerülhetetlenek a hadurak. Mohóságuk és hatalomvágyuk az afgán lét jellemző motívuma. Új projektek és beruházások megvalósulásához megvesztegetésükön keresztül vezet út. A hadurak nem ismernek mértéket sem a külföldi források, sem pedig önnön népük kizsigelésében. Jövedelmük nagysága nehezen megbecsülhető. Márpedig Afganisztán jövője a korrupció megfékezésén, a pénzmozgások átláthatóságán múlik, azaz a kabuli kormányzat szilárdságán és kompetenciáján. Az afgán jelen nagy kérdése, hogy Hamid Karzai mennyire lesz képes a stabil központi kormány és az erős államhatalom létrehozására, továbbá a korrupció leküzdésére. Ezek a faktorok határozzák meg ugyanis az Egyesült Államok további afganisztáni

14

http://en.wikipedia.org/wiki/Corruption_index#CPI_Ranking_282002.E2.80.932008.29
z.

stratégiáját és politikáját. Abdullah Abdullah véleménye, hogy a rosszul funkcionáló kabuli kormányzat az oka, hogy nyolc évvel a háború megindítása után az ország további külföldi haderőre szorul.

Afganisztánnak nagy szüksége van a demilitarizált eszközhasználat hatékony alkalmazására. A szociális és gazdasági fejlődés, az oktatás, a képzés, a nevelés előmozdítása, az átláthatóság, a jó kormányzás mind-mind a változások lényeges elemei. Aki az emberekbe, a demokratikus intézményekbe investál, az a jövőbe fektet be. Az NGO-k, a civil szféra törekvései és további izmosodása tekintélyes bázisokat eredményezhet a közép-ázsiai országban és az egész régióban.

Az ígéreték áradatában, hiszen nemcsak Karzai ígér, hanem az Egyesült Államok és a Nyugat is, a nép egyre kiábrándultabb. Az ígéreték tárháza mára megüresedett és tartalom nélkülivé lett. A szavak devalválódtak, megkoptak. Az afgánok jövőbe vetett hite és reménye régen megrendült, nem látván sorsuk jobbra fordulásának esélyét. A történelem viharaihoz jól adaptálódott népet a szebb holnap délibábja nem ejti ámulatba. A lassú gazdasági és szociális fejlődés útjára lépett országban, ahol a lakosság várható élettartama mindössze negyvenhat év, a lét realitásától távol áll az elképzelt és ígért jövő.

Mákvirágok

Afganisztánban a korrupció mellett a kábítószer-ültetvények is virágoznak. A tálibok, akik uralmuk idején az ország 90–95%-át irányításuk alatt tartották, az ópiumtermelésből és a kábítószer-kereskedelemből befolyt jövedelmet megadóztatták. Az ópium-üzlet a regnáló rezsim céljait szolgálta a terrorizmus támogatásában.

A mákmezők virágszirmait napjainkban is a „bódulat szele” lengeti. A drogbárók földjét bérlő és művelő parasztok egyetlen, szerény jövedelmi és bevételi forrása a máktermelésből származik. Afgán családok tömege telepedett rá erre a „mezőgazdasági tevékenységre.” A haszon lefölözése a *droglord*-oké és azoké a bűnözőké, akik az ópiumot és annak tovább finomított mutációját, a heroint, amerikai és nyugat-európai piacokon értékesítik. Afganisztán a világ heroin ellátmányának 93%-át biztosítja.”¹⁵ Az ország első számú kábítószer-termelő vidéke a Helmand folyó völgye. Helmand provincia a tálibok legfontosabb bázisa.

¹⁵ John Ward Anderson: International Donors Pledge Additional \$21 Billion for Afghanistan. The Washington Post, 2008. június 13. 11. o.

Az ópiumtermelés visszaszorítására az Egyesült Államok 2008-ban stratégiaváltást javasolt. Azt akarták, hogy a mákmezők kiirtása helyett a kábítószer előállító laboratóriumok kerüljenek a katonai akciók gyűjtőpontjába. A brit szövetségesek azonban – az ellenséges erők még vadabb ellenállásától tartva – nem támogatták az új stratégiát. John Craddock amerikai tábornok azzal érvelt a laboratóriumok megsemmisítése mellett a tálibok és az al-Kaida elleni harcban, hogy „ha így cselekszünk, kihúzzuk a talajt a lábuk alól, mivel nem lesz pénzük a bombagyártók megfizetésére, és mindazon termékek megvásárlására, amelyek az ellenünk való támadáshoz szükségesek.”¹⁶ A kábítószer-kereskedelemből befolyt jövedelem a terroristák anyagi bázisát hízalja.

A drogpénz az amerikaiak és szövetségeseik elleni harc egyik legfőbb anyagi bázisa. A tálibok első számú pénzügyi forrása azonban mégsem a mákmezők virágai között keresendő, hanem az országhatáron túl. Richard Holbrooke kijelentette, hogy a kábítószer-termelésből befolyó jövedelmet jóval meghaladja az olajban gazdag Perzsa-öböl államaiból, továbbá a Nyugat-Európából érkező bőkezű anyagi támogatás. Holbrooke nem nevezett meg konkrét országokat.

Az ópiumtermelés és a kábítószer-ültetvények felszámolására léteznek tervek. A Karzai-kormányzat – 2007-ben – példának okán, facsemete telepítési programot indított.

Olcsóbb megoldást jelentene a mák felvásárlása és a nemzetközi piacon való értékesítése vagy a gyógyszeriparban való hasznosítása, mintsem a mákmezők kiirtása a katonaság bevetésével. Ez a fajta kiútkeresés segítené, hogy Afganisztánt a globális gazdaság keringésébe integrálni akaró intenciók és ígéretek megvalósuljanak. Nyilvánvaló azonban, hogy a közép-ázsiai országban még sokáig várat magára a gazdaság megtisztítása és stabilizálása.

Az afganisztáni háború jelene

A tálib kormányzás kiiktatásával az al-Kaida meggyöngült és elvesztette afganisztáni életterét. „A globalizálódott terrorizmusnak is szüksége van hátországi támogatásra. [...] Amennyiben a hátországi támogatás megszűnik, az komoly csapást jelenthet a szervezet működésére.”¹⁷ Az al-

¹⁶ Jon Boone: Call for Afghan drug Crackdown. Financial Times, 2008. szeptember 26. 10. o.

¹⁷ Rostoványi Zsolt: A terrorizmus és a globalizáció. In: Tóth Péter (szerk.): Válaszok a

Kaida nem rendelkezik központi irányító szervvel. Világszerte léteznek azonban decentralizált sejtjei és báziscsoportjai, amelyeken keresztül több mint hatvan országban van jelen. Taglétszámáról – ami több ezerre tehető – nincsenek statisztikák. Az autonóm és önmagukat építő sejtek feltérképezése, leleplezése a terrorizmus elleni küzdelem alappillére.

2009 őszén 68 000 amerikai katona és tengerészgyalogos, továbbá 38 000 szövetséges katona teljesített szolgálatot Afganisztánban. Fordulópontot jelent, hogy Stanley A. McChrystal, az amerikai és NATO erők afganisztáni főparancsnoka további 40 000 fős csapatnövelést kért, ami nélkül – véleménye szerint – a háború valószínűleg kudarccal ér véget. Ann Scott Tyson így tudósít: „jóllehet a több katona nem jelent garanciát a győzelemre, [...] hiányuk azonban vereséghez vezethet, mivel a tálib lázadás erőteljesebb annál, mint azt McChrystal és más amerikai parancsnokok várták.”¹⁸ A tálibok, akik az al-Kaidától független, erős mozgalom képét igyekeznek tudatosítani, fokozatosan nyerik vissza hatalmukat. A jelenség országos érvényű.

A régi rendszer urai a világhálón naprakész helyzetjelentést adnak a nemzetközi csapatokkal szembeni merényleteikről, dicsfényben úsztatva önnön tetteiket. A weboldalak az ország felszabadítására és egy iszlám kormány megalapítására hívják a népet.

A keleti országrészben – Kandahar és vidékén – a tálibok látványos térnyerésének vagyunk tanúi. Kandahar a tálib mozgalom vallási és etnikai bölcsője és egyik fellegetve. Már a Bush-adminisztráció vezérkara is szembesült azzal, hogy a koalíciós erők elleni támadások száma 2008 áprilisában – ugrásszerűen – 50%-kal megemelkedett. Az amerikai, kanadai és brit csapatoknak a régióstabilizálásra irányuló törekvései – az ellenség Pakisztánból való utánpótlása következtében – akadályokba ütköznek.¹⁹ Pakisztán nyugati részének „senki földjéről”, a hegyekből, az elmúlt esztendőben egyre intenzívebbé vált az afganisztáni tálibok segítése. A pakisztáni hadsereg 2009 októberében hadjáratot indított az országban élő militáns tálibok ellen.

terrorizmusra – avagy van-e kiút az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal–Chartapress, Budapest, 2002. 82. o.

¹⁸ Ann Scott Tyson: U.S. Military Leaders Discuss Troop Needs for Afghanistan. The Washington Post, 2009. szeptember 26. 4. o.

¹⁹ Anne Scott Tyson: A Sober Assessment of Afghanistan. The Washington Post, 2008. június 15. 16. o.

Barack Obama, úgy tűnik, halogatja a döntést az amerikai katonai jelenlét növelése kérdésében. Az elnök úgy véli, előbb a pontos stratégiát kell meghatározni, és csak azt követően lehet cselekedni. Obamát egyre gyakrabban éri a vád, hogy nincs stratégiája az afgán helyzet kezelésére. Az amerikaiakat megosztja az afganisztáni szerepvállalás, és növekvő aggodalommal figyelik a távoli hadszíntér történéseit. Az átlagpolgár szájából gyakran elhangzik: *elutasítjuk a háborút, de szeretjük a katonáinkat*. 2009 őszéig több mint 1 300 katona halt meg Afganisztánban. Az amerikai áldozatok száma meghaladja az ezret.

A Gallup Intézet 2009 júniusi felmérése jelzi, hogy az afgánok 49%-a támogatja a további amerikai csapaterősítést.²⁰ Megítélésem szerint ez a kutatási eredmény nem valóságos. Az egyes régiók adatai meglehetősen ellentmondásosak. A létéért küzdő afgán nép nem szíveli sem az al-Kaidát, sem a tálibokat, sem pedig a tőlük megszabadítani akaró idegen katonai erőt. Békében, biztonságban szeretné tudni sorsát, jövődjét.

Az Egyesült Államokban a 2009 szeptemberi kutatási adatok szerint a megkérdezettek 41%-a támogatja, míg 50%-a ellenzi, hogy Barack Obama további harcoló alakulatokat küldjön Afganisztánba. A felmérés híven tükrözi a nép aggodalmát és szkepticizmusát.²¹

Szűk időintervallumon belül – októberre – 7%-kal emelkedett (48%) a csapaterősítés mellett döntők aránya, amelyből párthovatartozás szerint 36% demokrata, 73% pedig republikánus volt. A megkérdezettek jelentős része – 38% – látta elérkezettnek az időt a csapatkivonásokhoz, és ellenezte a további harcoló alakulatok bevetését. A demokraták 50%-a, a republikánusok 18%-a képviselte ezt az álláspontot.²²

Nyilvánvaló, hogy a republikánusok jóval inkább Barack Obama mögött állnak Stanley A. McChrystal tábornok kérésének teljesítésében. John McCain az afganisztáni misszió kapcsán az elnököt mielőbbi döntésre sűrgeti. McCain elnökaspiránsként is a háborúban való kitartást és a harcoló alakulatok létszámának növelését hangsúlyozta. Ma sem mond mást.

²⁰ <http://www.gallup.com/poll/123335/Nearly-Half-Afghans-Think-Troops-Help.aspx>; 2009. június 4-6.

²¹ <http://www.gallup.com/poll/1231188/Americans-Tilt-Against-Sending-Troops-Afghan...> 2009. szeptember 23-24.

²² <http://www.gallup.com/poll/123521/Americans-Divided-Sending-Troops-Afghanistan...> 2009. október 6.

A 2008-as amerikai elnökválasztás idejére nagyot változott a közfelfogás az afganisztáni szerepvállalás megítélésében. A nép ekkor már a háború végéről, mintsem további katonai erő bevetéséről akart hallani. A terrorveszély korántsem akkora súllyal esett latba, mint George W. Bush második elnökválasztási kampánya idején. John McCain – egyéb más tényezők mellett – azzal az argumentummal vesztett, amivel George W. Bush egykor nyert. Az amerikaiak változást akartak, amit Barack Obama meg is ígért. (Természetesen minden elnökjelölt így tesz.) Nem a háború elnökeként, hanem a béke emberének nyelvén kampányolt, és győzött. Hét évvel a szeptember 11-i merényletek után az amerikaiakat kevésbé jellemezte a félelem, jóllehet napjainkban is vannak terrorcselekmény kísérletek az Egyesült Államok honi területén. 2001. szeptember 11-e óta 26 akciót sikerült megakadályozni.

John McCain hangsúlyozza, hogy történelmi hiba lenne, ha az USA nem küldene több harcoló csapatot a közép-ázsiai országba. Az elnöknek a katonákra kellene hallgatnia, mert „a régióban lévő szövetségeseinknek az a benyomásuk kezd támadni, hogy ingadozunk” – érvel a szenátor.²³ A háborúban megengedhetetlen pozíció gyengéséget sugározni. Csapaterosítás nélkül nem lehet nyerni, márpedig az USA és szövetségesei győzni akarnak. Csakúgy, mint a tálibok. Philip H. Gordon Amerika missziójáról úgy véli, hogy „a terror elleni harc több terroristát aktivált, mint likvidált. Mindez tovább folytatódik, hacsak az Egyesült Államok nem változtat politikáján.”²⁴

A háború melletti érvek és ellenérvek megosztják a politikai aréna szereplőit is. A demokrata párt korántsem homogén az afganisztáni misszió és a további csapatnövelés kérdésében. A háború ellenzői azzal érvelnek, ha a koalíciós erők a közép-ázsiai országban maradnak, akkor az afgán nacionalizmus és a talibanizmus egymást fogja erősíteni.

Joe Biden a csapatcsökkentést és nem a növelést szorgalmazza. Az alelnök nem a háború feladása mellett foglal állást, hanem a stratégiai változtatásokat részesíti előnyben.

Robert M. Gates védelmi miniszter óvatos az amerikai kontingens továbbduzzasztása kérdésében. Attól tart, hogy a nagy létszámú idegen katonai jelenlét az afgánokban a megszállt ország képzetét kelti. Márpedig ebben a háborúban adnak a látszatra. A cél az afgánok támogatását bíró, felszabadító hadsereg imidzsének erősítése. Nemkívánatos az agresszor

²³ CNN, 2009. október 11.

²⁴ <http://www.foreignaffairs.org>, 2007 november/december.

benyomását kelteni. A közép-ázsiai országról, mint szuverén hatalomról beszélnek, amelynek jövőjéről nem a nagyhatalmak döntenek, hanem az afgán politikai aréna történései.

Miközben Obama elnök – ahogy Dick Cheney fogalmaz – habozik, a tálibok egyre inkább magukra találnak. Az ENSZ kabuli vendégháza elleni 2009. október 28-i merényletben a világszervezet öt alkalmazottja vesztette életét. A támadásnak összesen tizenkét halálos áldozata volt, köztük a három elkövető. A tálibok az akciót erődemonstrációnak, illetve véleményük kifejezési módjának szánták, az elnökválasztás második fordulója előtt.²⁵ A tálibok előszeretettel csapnak le puha célpontokra. A civil szféra ilyen célpontnak minősül, ráadásul a polgárok elleni támadás roppant hírértékkel bír. A minél nagyobb sajtó- és médiahírverésre törekvő tálibok az akcióval meg akarták üzeni az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek, hogy a főváros sem az övék. Az ENSZ kötelékében 1300 ember dolgozik Afganisztánban, amelyből a merénylet után hatszázat – ideiglenesen – az országhatáron belül vagy külföldön helyeztek el.

Washington az afganisztáni csapaterősítés kérdésében – minden késlekedés ellenére – eltökéltnak tűnik. Nyilvánvaló azonban, hogy az Egyesült Államok katonai jelenléte nem vég nélküli.

Gordon Brown 2009 októberében bejelentette, hogy a britek 9000 fős missziója ötszáz katonával gyarapszik. Az Egyesült Államok után övék a második legnagyobb kontingens. A miniszterelnök november 11-én azonban azt is közölte, hogy nem küld több harcoló alakulatot Afganisztánba. Vállaljanak más NATO-országok is felelősséget, és vegyenek részt a hadjáratban.

Az afganisztáni háború lélektani hatása roppant súllyal nehezedik a britekre. A szigetország népe nem érti, miért harcolnak csapataik. A háború kezdete óta több mint 200 katonájuk esett el. Különösen megrázta a közvéleményt, amikor 2009. november 3-án egy afgán rendőr öt brit katonát gyilkolt meg Helmand tartományban. A tálibok állítása szerint a rendőr közékük tartozott.

Gordon Brown, akinek a háborúban képviselt politikája elenyésző társadalmi támogatottsággal bír, a közép-ázsiai ország stabilizálása érdekében az afgán biztonsági erők jóval intenzívebb képzését sürgeti. Cél, hogy a helyi fegyveres erők, a rendőrség és a katonaság minél hatékonyabban kapcsolódjanak be a tálibok elleni küzdelembe, és mielőbb

²⁵ A második forduló elmaradt, amint azt korábban jeleztem.

átvegyék az irányítást. A 2009. november 19-én beiktatott Karzai úgy véli, hogy az elkövetkezendő öt esztendő elegendő lesz, hogy az ország ellenőrzését átvegyék az afgán biztonsági erők. Mindenesetre Brown állásfoglalása egyértelmű: „Nem fogunk kivonulni ebből a harcból. [...] Küldetésünknek nem szabad megbuknia. Sikerrel fogunk járni.”

Robert M. Gates védelmi miniszter jóval óvatosabban fogalmaz. A CNN-nek adott interjújában arra a kérdésre, hogy katonai győzelemmel végződik-e az afgán háború, kitérő választ adott. A Pentagon első embere elérhető, megnyerhető célokról beszélt, de óztkodott attól, hogy győzelmet prognosztizáljon.²⁶

Abdullah Abdullah nem bízik a tálibok és a talibanizmus felszámolására irányuló törekvések sikerességében. A megoldást az al-Kaidával kapcsolatot tartó kemény mag kiemelésében, elkülönítésében látja, amelynek mind a harmincnégy tartományban mielőbb meg kell történnie. Elérhető célnak tartja az ország építésében részt vállalni akaró tálibok megnyerését.

A nyolc éve tartó háború kapcsán a nagyhatalmak jelen és volt vezetői is hallatják hangjukat. Mihail Gorbacsov úgy véli, hogy az Egyesült Államoknak „fel kellene készülnie a visszavonulásra.”²⁷ Gorbacsov a konfliktus megoldásának kulcsát a dialógusban látja. Véleményem szerint a kultúrák, a civilizációk és a vallások közötti párbeszéd a mérsékelt muszlimok körében pozitív előjelű lehet, de értelmetlen dialógust kezdeni a militáns tálibokkal, akik öngyilkos merényleteiket a Koránból legitimizálják. Omar molla egyik szóvivője, Zabiullah Mujahid szerint az öngyilkos akciók megengedettek, sőt további polgári áldozatokkal járó merényleteket helyezett kilátásba. A tálibok álságosságát mutatja, hogy miközben a civil lakosságot a kritikus helyszínektől távolmaradásra intik, ha intik, műveleteikben gondolkodás nélkül beáldozzák az ártatlan embereket. Ugyanez jellemzi az al-Kaidát is.

Az ártatlanok vére „kiált.” Salman al-Oudah tekintélyes szaúdi hittudós az MBC média-erejét kihasználva üzent Oszama Bin Ladennek: „Testvérem Oszama, mennyi vér folyt. Hány ártatlan embert, gyermeket, időst és asszonyt öltek meg...az al-Kaida nevében?”²⁸ Stephen Fidler, az egykori CIA elemző Michael Scheuer megállapítására hivatkozik, ti. az

²⁶ CNN, 2009. október 10.

²⁷ CNN, 2009. november 10.

²⁸ Stephen Fidler: Down but Dangerous. Financial Times, 2008. június 10. 9. o.

ilyen vitabeszéd megszokott jelenség. A szokás nagy hatalom, ugyanakkor a tartalom meghatározó. Ha az ilyen tartalmú üzenetek megsokasodnak – és a média segítségével célba érnek –, az iszlám társadalomban belülről meginduló folyamatokat indíthatnak el. Végső cél, hogy az öngyilkos terrorizmus jelenségének társadalmi megítélése változzon az iszlám világban. Ehhez a mérsékelt muszlimok lényegesen markánsabb fellépésére van szükség. *Proaktív* szerepvállalásuk szinte alternatíva nélküli. A muszlim társadalmat átjáró belső folyamatok generálása vezethet csak tartós eredményhez, amit nem lehet sem katonai erővel, sem pedig külső kényszerítő eszközökkel elérni. Az iszlám világ terrorizmussal szembeni együttműködése és a jelen tendenciákat felülről akaró magatartási norma erősödése nagy áttörést jelentene.

Mindehhez hosszú távú stratégiára, „elképzeléscsomagra” van szükség. Mivel a terrorizmus elleni küzdelemben nem léteznek univerzális, bevált forgatókönyvek és módszerek, különösképpen releváns az összefogás szükségességének. Afganisztán stabilizálásával egy működőképes állam jöhetne létre, amely nemcsak a régióban, hanem nemzetközi viszonylatban is a megbékélést munkálthatná.

Konklúzió

*

Az elmúlt nyolc esztendő minden áldozata, ígérete és erőfeszítése ellenére sem a szabadság nem köszöntött be a közép-ázsiai országba, sem a demokratikus értékek nem gyökereztek meg. A jó és demokratikus kormányzás, az emberi jogok tiszteletben tartása, az emberi méltóság védelme és a törvény uralmának reménye egyre távolabb esik az afganisztáni lét realitásától. A közép-ázsiai ország helyzetének rendezését elsősorban nem a katonapolitikai megoldáskeresésében, hanem a civil szféra izmosodásában látom.

Be kell látnunk, hogy ezt az országot – a szó klasszikus értelmében – megszállni nem lehet. Kiváltképp nem úgy, hogy ezért még a szeretetet is elvárjuk. A háború jelen állapotában nagy szükség lenne a katonai komponens átstrukturálására, és a nem katonai eszközök alkalmazási egyensúlyának újragondolására. Az újjáépítésen túl számos diplomáciai lehetőség feltárható, amelyekhez nem nélkülözhető az iszlám országok tevéleges hozzájárulása. Mindennek kifejtése azonban egy másik tanulmány keretei között kívánatos.